

Prometheus-leirit kasvun areenana

Teppo Eskelinen & Pia Lundbom

Artikkelissa käsitellään Prometheus-leirien vaikutusta leiriläisiin. Tutkimus on monimenetelmäinen aineistolähtöinen tutkimus ja asettuu nuorisotutkimuksen monitieteiseen kenttään. Tulkinnat pohjautuvat leirien osallistujilta leirikesän 2017 aikana ja jälkeen koottuihin kirjoitelmiin ja videopäiväkirjoihin sekä verkkokyselyyn. Tutkimusote korostaa leiriläisten omia tulkintoja. Jäsentävänä käsitteenä käytetään maailmankuvien kehitystä. Aineistossa rakentuu tarina itseymmärryksen syvenemisestä ja leirin vaikuttavuuden prosessinomaisuudesta. Leirien vaikutus näyttää myös keskittyvän pikemminkin sosiaalisiin taitoihin kuin tietoon.

Asiasanat: aikuistuminen, vaikuttavuus, aineistotriangulaatio, maailmankuvat, itseymmärrys, Prometheus-leiri

Prometheus-leirit ovat peruskoulun kahdeksannen luokan käyneille nuorille suunnattuja ”uskonnottomia aikuistumisleirejä”. Leirejä on järjestetty lähes 30 vuoden ajan¹. Pienimuotoisena alkanutta toimintaa voi nykyisellään luonnehtia institutionaalisesti vakiintuneeksi, joskin vapaaehtoistoiminnalla on keskeinen rooli leirien järjestämisessä. Prometheus-leirin käy vuosittain lähes tuhat nuorta. Leirit tunnetaan varsin hyvin nuorten keskuudessa, varsinkin paikoissa, joissa ET-opetuksella on vahva asema².

Tutkimusta Prometheus-leireistä on kuitenkin tehty vain vähän, siinä missä esimerkiksi rippileirejä on tutkittu runsaasti (mm. Innanen & Niemelä 2009)³. Tehdyt tutkimukset ovat pääosin opinnäytetöitä (Rautio 1997; Poikselkä 2006; Tuppurainen 2008; Kaisalmi 2012). Muut leirejä koskevat julkaisut ovat lähinnä sanomalehtijuttuja, joiden tyyli on usein yleisesittelyn omainen. Populaarikulttuurin parissa leirejä on kuvattu myös Salla Simukan (2006) nuortenkirjassa *Kipinä*.

Tässä tutkimuksessa selvitetään leirin käymisen vaikutusta nuorten maailmankuviin.

Tutkimus on aineistolähtöinen ja nojaa leirin käyneiden nuorten omiin kokemuksiin. Tutkimus on tehty Prometheus-leirin tuki ry:n aloitteesta ja mahdollistamana. Yhdistys fasilitoi tutkimusta auttamalla saamaan yhteyksiä leireille, minkä lisäksi aineistoa ja alustavia johtopäätöksiä on esitelty yhdistyksen hallitukselle. Asetelma on edellyttänyt tutkijoilta muodollisten vapauksien lisäksi itsereflektiota, vaikka yhdistys ei ole puuttunut millään tavalla tutkimuksen kulkuun tai tulosten esittämiseen.

Prometheus-leirien tausta ja tarkoitus

Prometheus-leiri nähdään perustellusti jonkinlaisena rippileirien vastapainona tai vaihtoehtona. Alun perin leiritoiminta syntyikin tarjoamaan elämäkatsomustietoa opiskeleville koululaisille mahdollisuuden suorittaa vaihtoehtoinen leiri samanikäisenä kuin uskonnon lukijat käyvät rippileirin. Leireillä ei kuitenkaan nojata ainakaan eksplisiittisesti uskonnottomuuteen ideologiana. Yhdistyksen materiaalissa ja laajemmin itseymmärryksessä korostuu pikemmin sitoutumattomuus, keskustelu ja epädogmaattisuus: leireillä ei ”anneta valmiita vastauksia”. Käytännössä Prometheus-leirit ovat kuitenkin sitoutuneet selvästi yleiseen suvaitsevaisuuteen ja (globaalin) vastuun eetokseen. Leireistä puhutaan toisinaan myös ”aikuistumisleireinä”, millä viitataan laajasti eettiseen kasvuun. Leirien mainetta nuorten keskuudessa taas leimaa yhdistyksen aktiivien mukaan uskonnottomuuden sijaan tietty ”vaihtoehtoisuus”.

Usein syrjäisissä leirikesköksissä järjestettävänä intensiivisinä kokemuksina leirit noudattavat initiaatoriiitin mallia (Niemelä 2002): siirtymävaihe aikuisuuteen on eräänlainen symbolinen väli- tai poikkeustila, jolloin normaalin elämän ja arjen rakenteet ja sään-

nöt lakkaavat pätemästä (esim. Lewis 1987, 131). ”Siirtymäriitin perustarkoituksia” ovat identiteetin muutos ja kulttuuriin astuminen (Harris 1982). Symboliseen välitilaan kuuluu siirtyminen joukolla pois ”normaalielämän” parista, mihin myöhemmin palataan jaetun kokemuksen kasvattamina. Rippikoulua rituaalina tutkinutta Jarmo Kokkosta mukaillen: siirtymäriitin sisällä sosiaaliset suhteet saavat erilaisen sävyn kuin sen ulkopuolella, ja sitä vahvistetaan konkreettisilla rituaaliakteilla, kuten leikeillä (Kokkonen 2016).

Leirien osallistujamäärä vaihtelee, mutta on aina suhteellisen pieni: yli 15 osallistujan leirit ovat poikkeuksellisia. Jokaisella leirillä on myös kokki, kaksi aikuista ohjaajaa ja (yleensä) viisi apuohjaajaa, jotka ovat edellisten kesien leiriläisiä. Ohjaajat ja apuohjaajat ovat yhdistyksen kouluttamia vapaaehtoisia. Leirin päiväohjelma on varsin intensiivinen. Varsinaisia opetussisältöjä ei ole, mutta leirien ohjelmaa jäsentävät erilaiset teemat. Leirillä käsiteltäviä teemoja ovat muun muassa yhdenvertaisuuteen, demokratiaan ja ympäristöön liittyvät kysymykset. Käytännössä teemat ovat väljähköjä, ja leirin vetäjillä on runsaasti vapauksia ohjelman suunnittelussa.

Leirin pedagogiikka perustuu erilaisiin toiminnallisiin menetelmiin, mukaan lukien leikit. Keskustelua varten pyritään tuottamaan tasa-arvoista tilaa, konkreettisesti esimerkiksi suosimalla tilankäytössä keskustelupiiriä lattialla patjoilla puhuja-yleisö -tyyppisen tilankäytön sijaan. Vaikka leirin vetäjät toki ohjaavat keskustelua, tiedon jakamisen sijaan pyritään korostamaan ajatustenvaihtoa⁴.

Nuorten maailmankuvien muutos ja sen tutkiminen

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää leirien vaikutusta leiriläisten maailmankuviin heidän omien kokemustensa kautta tulkittu-

na. Maailmankuvalla tarkoitetaan tässä asenteiden, arvojen ja identiteetin yhdistelmää (Helve 2015) ”henkilökohtaisen” maailmankuvan mielessä, erotuksena ”organisoiduista” maailmankuvista eli varsin vakiintuneista uskomusjärjestelmistä (esim. van der Kooij & de Ruyter & Miedema 2013).⁵ Olemme siis kiinnostuneita tällaisen laajasti ymmärretyn maailmankuvan muutoksesta. Se voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi asioiden pohtimista uusista näkökulmista, ajatusmallien syventymistä, heränneitä kriittisiä ajatuksia tai nuorten tapauksessa myös koettua aikuistumista.

Nuoruus on ylipäänsä intensiivistä aikaa ajattelutapojen ja arvojen muodostumisessa, ja pitää sisällään jatkuvaa ristivetoa kulttuuriin sosiaalistumisen ja uusille ideoille avoimuuden välillä (Häkkinen & Salasuo 2017, 178). Sosiaalistuminen erilaisiin arvoihin ja asenteisiin tapahtuu monen tekijän yhteisvaikutuksesta, joten on usein vaikeaa ja mahdotontakin eritellä, mistä jokin ajatus tai mielikuva on syntynyt (Rinne & Kallio 2017, 17-31). Toisaalta yksilön lukuisista vaikutteista huolimatta ryhmien muodostaminen ja niiden toimintatapojen muotoutuminen ovat keskeisiä sosiaaliselle toiminnalle ja vuorovaikutukselle (Anttila 2010, 6; ikätoverisuhteista ks. Korkiamäki & Ellonen 2010).

Kokemuslähtöisyys erottaa tutkimuksen myös varsinaisesta vaikuttavuuden tutkimuksesta. Vaikuttavuuden tutkiminen edellyttäisi, että ”intervention” tavoitteet olisivat eksplisiittiset, vaikutukset tunnettaisiin, ja niitä pystyttäisiin vertaamaan jonkin vastaavan ryhmän tilanteeseen. Prometheus-leireissä ei kuitenkaan ole kyse varsinaisesta tavoitteellisesta interventiosta, koska leirien tavoitteita ei ole eksplikoitu kovin tarkasti. Ohjaajilla voi myös olla keskenään vaihtelevia käsityksiä leirin pedagogisista tavoitteista. Lisäksi leirien pedagogiset välineet ja käytännöt ovat pääosin intuitiivisia, kokemuseräisiä ja pikemminkin

käytännössä kehittyneitä kuin systemaattisesti arvioituja.⁶ Lisäksi tietoistenkin interventioiden tulokset voivat olla epäselviä, koska seurauksilla voi olla muita syitä (Dahler-Larsen 2005), ja interventioiden vaikutukset voivat olla erilaisia kuin etukäteen on oletettu.

Jos leirin vaikuttavuutta haluttaisiin arvioida objektiivisesti, olisi leiriläisten tietoja ja sosiaalisia taitoja arvioitava ennen leiriä ja sen jälkeen. Toinen vaihtoehto olisi kerätä vastaava aineisto riittävästi samankaltaiselta vertailuryhmältä, joka ei ole käynyt Prometheus-leiriä. Ainoa olemassa oleva aineisto, joka muistuttaa jälkimmäistä asetelmaa, on Opetushallituksen suorittama perusopetuksen katsomusaineiden oppimistulosten arviointi vuodelta 2002. Siinä havaittiin, että Prometheus-leirin käyneillä 9-luokkalaissilla on korkeampi osaamistaso joissakin aihealueissa⁷ (Rusama 2002, 158-159). On kuitenkin mahdollista, että leirille on valikoitunut jo valmiiksi paremmin näitä asioita hallitsevia nuoria. Lisäksi Opetushallituksen aineisto käsittelee vain tiedollisia valmiuksia, siinä missä leirien ohjaajat kokevat leirien tavoitteeksi yhtä lailla tai jopa ensi sijassa ajatusten herättämisen ja keskustelun sekä läheisyyden ja hyväksymisen ilmapiirin luomisen (Tuppurainen 2008, 30). Tällaisten tavoitteiden toteutumisen arviointiin vastaavan vertailuaineiston avulla sisältyisi mahdollisesti ylitsepääsemättömiä ongelmia.

Ilmiötä on siksi parempi lähestyä kysyen leiriläisiltä suoraan heidän kokemuksistaan leiristä ja sen vaikutuksista. Kokemuksen korostaminen on potentiaalisesti sekä vahvuus että riski. Kuvauksia leireistä leimaa initiaatiotiille ominainen voimakas henkilökohtainen kokemuksellisuus. Tyypillinen leirin käyneen kuvaus on, että leiri ”täytyy kokea itse”. Merkittävänkin yksittäisen tapahtuman vaikutus maailmankuvaan on kuitenkin monimutkainen kysymys. Subjektiiiset tulkinnat ovat usein väärittyneitä, eivätkä ihmiset aina löydä sanoja

muutosten kuvaamiseen. Lisäksi vastaajilla (erityisesti nuorten henkilöiden tapauksessa) ei ole selviä vertailukohtia, joihin perustaa arvioitaan, eikä ole myöskään täysin selvää, miten paljon nuoret pystyvät erittelemään leirin vaikutuksia ajatteluunsa erotuksensa kaikista muista tapahtumista. Esimerkiksi kysyttäessä, suositteletko leirikokemusta ystävällesi, Prometheus-leiri saa hyvin korkeita lukemia, mutta niin saa rippileirikin: koska vain murto-osa leiriläisistä pystyy kokemusperäisesti vertaamaan näitä, informaation relevanssilla on rajansa. Tällaisista syistä asianosaisten ihmisten kuvauksista on tehtävä tulkintoja, kategorisoitava ja etsittävä yhdenmukaisuuksia. Epistemologisena lähtökohtana on kuitenkin luottaa nuorten omiin tulkintoihin.

Tutkimuksessa keskitytään kokemuksiin leirin käymisestä. Käytännössä leiritointi on monelle nuorelle laaja-alaisempi kasvamisen paikka, sillä monet leiriläiset jatkavat myöhemmin kesinä apuohjaajina tai muuten yhdistyksen toiminnassa⁸. Yhdistystoiminnalla on myös yleisempiä yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka seuraavat tietyn identiteetin luomisesta, suvaitsevaisuuden vaalimisesta ja uskonnottoman tapakulttuurin vakiinnuttamisesta.

Aineisto ja analyysi

Tutkimuksessa pyrittiin ennen kaikkea yhdistämään tiedonkeruutapoja. Tutkimuksen aineisto koostuu kolmesta toisiaan täydentävästä itse kerätystä empiirisestä aineistosta sekä yhdistykseltä saaduista asiakirjoista (oppaat, palautekyselyn koontitulokset, jne.). Lisäksi kirjallisuuskatsausta varten on käyty läpi kaikki leireistä kirjoitetut tieteelliset tekstit, mukaan lukien opinnäytetyöt. Kävimme myös taustakeskusteluja yhdistyksen aktiivien kanssa.

Monimenetelmäisyys tai aineistotriangulaatio (Eskola & Suoranta 1998, 69-70) on varsin tavanomainen tapa puretua analy-

soimaan toimintaa tai ilmiötä. Käytännössä erilaisilla menetelmillä saadaan erilaista tietoa ja eri menetelmillä saadut aineistot usein täydentävät toisiaan. Täydentävyyden lisäksi eri vaiheissa kerätyt aineistot mahdollistivat vertailevan otteen. Maailmankuvien tutkimisessa on yleensäkin kiinnitetty huomiota siihen, että kyse on niin monimutkaisesta ilmiöstä, että se vaatii välttämättä monimenetelmäisen otteen (Helve 2005, 58).

Tutkimusmenetelmien valintaa perusteli lähtökohta antaa nuorille rooli aktiivisina tutkimusaineiston tuottajina pelkkinä tutkimuskohteina toimimisen sijaan (vrt. esim. Tani 2010, 157). Menetelmiksi valitut kirjoitelmat, videopäiväkirjat ja verkkokysely toimivat erilaisina lähestymistapoina samaan aiheeseen. Erityisesti videopäiväkirjoja koskevassa metodikirjallisuudessa korostetaan, että menetelmä on parhaimmillaan monimenetelmäisessä tutkimisessa muiden aineistojen rinnalla ja tukena (Zundel, Macintosh & Mackay 2018). Keskeiset tavoitteet menetelmien valinnassa olivat aineistolähtöisyys ja leiriläisten kokemuksista ammentaminen (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 15).

Aineistonkeruuta suunniteltaessa oli otettava huomioon myös leiritilanteen intensiivisyyden tuottamat välittömät rajoitukset. Tiedonkeruun valinnoissa lähdeittiinkin siitä, että kaikki leirille ja leirinvetäjille aiheutettu häiriö oli minimoitava. Esimerkiksi leirillä havainnointi olisi merkinnyt ulkopuolisten tutkijoiden läsnäoloa, mikä olisi vaikuttanut huomattavasti leirin dynamiikkaan. Valitut menetelmät eivät edellyttäneet päiväohjelman muuttamista, eikä ”ylimääräisten” ihmisten osallistumista leireille. Kaikki leireillä tapahtunut aineistonkeruu toteutettiin leirien ohjaajien avustuksella. Tässä oli toki omat riskinsä: olihan kyse vapaaehtoisista ohjaajista, joilla oli paljon muutakin tekemistä leirillä. Oli erityisen tärkeää varmistaa, että eri leirien ohjaajat ohjeistaisivat tehtävät samalla tavalla.

Ensimmäinen osa-aineisto koostui sekä leirien alussa että loppupuolella toteutetuista kirjoitustehtävistä (n=60). Leirin aluksi toteutetut kirjoitukset käsittelivät enemmän odotuksia leiristä, lopuksi kerätyt pikemmin pohdintoja omasta itsestä, kasvamisesta ja itseensä vaikuttaneista aiheista. Ennen kaikkea leirin aluksi tehdyt kirjoitukset jäsentävät leiriläisten halua hankkiutua leirille. Niiden ohjeistuksessa keskityttiin avaamaan sitä, miten on päätytty leirille ja minkälaisia odotuksia leiristä on. Nuorten toivottiin tämän tehtävän kautta paitsi avaavan käsityksiään leiristä, myös kertovan hieman itsestään ja toiveistaan leiriä kohtaan. Leirin jälkeen -kirjoitukset keskittyivät leirin vaikuttavuuteen. Leiriläisiä pyydettiin kirjoittamaan leirin vaikutuksesta vapaasti, mutta sisällyttämään teksteihin pohdintaa siitä, mikä leirillä oli kaikkein vaikuttavinta, ja mitkä asiat jäivät keskeisistä päivateemoista erityisesti mieleen. Nuoria pyydettiin erikseen pohdiskelemaan sitä, muuttiko leiri heidän käsityksiään aikuisuudesta yleisesti tai omasta aikuiseksi kasvamisesta. Kirjoitustehtävien aineiston toivottiin kokonaisuutena mahdollistavan vertailun leirin alku- ja lopputilanteiden välillä. Kirjoitustehtävät toteutettiin niin, että ohjaajilla oli mahdollisuus hyödyntää kirjoituksista keskustelua osana leirin ohjelmaa.

Toinen osa-aineisto koostui videopäiväkirjoista (n = 35), joita leiriläisiä pyydettiin tekemään aina leiripäivän päätteeksi illan vapaa-aikana. Toiveenamme oli myös, että leiriläisillä olisi pääsy rauhalliseen tilaan videopäiväkirjojen tekemiseksi. Videopäiväkirjojen tehtävänanto oli tietoisesti joustava, mutta niissä pyydettiin pohtimaan, mikä päivän aikana oli ollut mielenkiintoista, mielenpainuvaa ja tärkeää, ja yhden videon ohjepituudeksi annettiin muutama minuutti. Ne tallennettiin tabletille tai lähetettiin suoraan tutkijoille. Videoiden ajateltiin olevan nuorille helppo tapa kertoa leirien teemoista ja kysymyksistä. Videopäiväkirjojen vahvuuksiin voi lukea

tutkittavien oman äänen vahvan kuulumisen (Koivisto et al 2012, 34) sekä tutkittavien oman kokemuksen ja näkökulman korostumisen (Hyers 2018, 150). Toisaalta kaikessa päiväkirjoihin perustuvassa tutkimuksessa on ongelmana se, että päiväkirjat ovat vähemmän spontaaneja kuin ne näennäisesti ovat: päiväkirjanpitäjä ajattelee väistämättä myös ”yleisöä” (Day & Thatcher 2009). Videopäiväkirjoja tehtiin kahdella leirillä. Käytännössä aineisto on vaihteleva, koska leiriläiset tekivät niitä vaihtelevalla säännöllisyydellä.

Kolmas osa-aineisto oli noin puoli vuotta leirin jälkeen toteutettu verkkokysely (n=159). Kysely ajoitettiin tarkoituksella näin myöhäiseen ajankohtaan, koska sen ajateltiin mahdollistavan vertailun leirin jälkeiseen aikaan: jo leirin intensiivisyyden vuoksi on olennaista erottaa kuvaukset leirikokemuksesta leirillä ja leirin jälkeen. Lisäksi kysely haluttiin pitää selvästi erillään heti leirikésän jälkeen toteutettavasta yhdistyksen omasta palautekyselystä. Kyselylinkki ja pyyntö osallistua lähetettiin kaikille edellisen kesän leiriläisille sähköpostilla⁹. Ennen kyselyn lähettämistä muutamaa vuonna 2017 Prometheus-leirin käynyttä nuorta pyydettiin testaamaan lomaketta sen varmistamiseksi, että kysymykset ovat ymmärrettäviä ja yksiselitteisiä. Kysely koostui taustatiedosta (asuipaikan tyyppi, sukupuoli, onko et-oppilas) sekä kahdeksasta avovastausta edellyttävästä kysymyksestä. Kysymykset noudattelivat leirin lopussa kerättyjen kirjoitusten teemoja. Kysymyksissä pyydettiin nimeämään vaikuttavin tai mielenpainavin asia tai teema, pohtimaan suhdetta aikuistumiseen, ja sitä, miten ajatukset tai käsitys omasta tulevaisuudesta on muuttanut leirin myötä. Kyselyssä kysyttiin näiden lisäksi myös sitä, oliko jokin teema vaikea tai ahdistava, ja miten leirillä oppiminen eroaa koulussa oppimisesta. Viimeinen kysymys antoi mahdollisuuden täydentää vielä omin sanoin¹⁰.

Arvioimme verkkokyselyn olevan nuorten kohdalla paras tapa teettää kysely. Verkossa tehtävän kyselyn kiistattomia etuja tutkimuksen teossa ovat muun muassa se, että lomakkeen käsittely on varsin vaivatonta ja siinä myös säästyy postittamisen vaiva (Räsänen & Sarpila 2015, 65, 69). Kysymysten tarpeellisuuteen kiinnitettiin erityistä huomiota, korostuahan kysymysten tutkimuksellinen perustelu lomakekyselyissä (Tuomi & Sarajärvi 2011, 75).

Koska kyse on tutkimuksesta, jonka kohteena ovat nuoret, tutkimuseettisiä kysymyksiä oli ajateltava huolellisesti aineistonkeruuta tehdessä. Leiriläisille selvitettiin kaikkien tehtävien kohdalla tutkimuksen luonne ja mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Leirin ohjaajien kautta leiriläisille myös saatettiin etukäteen tieto siitä, ketkä ovat tutkimuksesta vastaavia ja keneen voi ottaa yhteyttä lisätietojen saamiseksi tutkimuksesta. (vrt. Kuula 2006, 104–106). Lisäksi koska oikeus päättää lapsen tai nuoren osallistumisesta tutkimukseen kuuluu lain mukaan huoltajan päätettäviin asioihin (Nurmenniemi 2010, 12), tutkimuksesta tiedotettiin etukäteen leiriläisten huoltajille ja selvennettiin, miten he voivat saada lisätietoja ja halutessaan kieltää tutkimukseen osallistumisen. Kaikki aineisto myös käsiteltiin ehdottoman luottamuksellisesti ja anonymina.

Aineistoja analysoitiin temaattisen sisällön-analyysin keinoin (Guest, MacQueen & Namy 2012). Etsimme siis aineistosta toistuvia vastaustyyppisiä ja -teemoja, joiden avulla yksittäisten ihmisten antamat usein hyvinkin omakohtaiset merkityksenannot pystyy näkemään yleisemmän teeman variantteina (Silvasti 2014, 44–45). Samalla pyrittiin lukemaan aineistoja rinnakkain ja toisiaan täydentävinä. Tutkimusote oli näin ollen tulkitseva, mikä korostaa tutkijan vastuuta ”tärkeimpänä tutkimusvälineenä” (Eskola & Suoranta 1998, 152).

Tutkimusaineiston tulkinnessa oli huomioitava aineiston koko. Videopäiväkirjat ja

leireillä kerätyt kirjoitukset ovat selvästi näytteitä. Ne ovat kuitenkin sattumanvaraisesti valikoituneilta leireiltä, eikä mikään niiden sisällössä tai leiritoiminnan luonteesta viittaa siihen, että leirien välillä olisi aineistoa vinouttavia olennaisia eroja. Verkkokyselyllä tavoiteltiin kaikkia tutkimuskesänä leirillä käyneitä. Loppujen lopuksi siihen vastasi 159 leiriläistä, jolloin vastausprosentti oli 17,9. Kyselytutkimusten varsin yleinen haaste, vastauskato, todentui siten tässäkin kyselyssä (Miettinen & Vehkalahti 2013, 91). Kyselyn vastausten perusteella aineisto toimii kuitenkin varsin hyvin leiriläisten joukon kuvaajana. Taustamuuttujat tukevat arviota edustavuudesta: sekä asuinpaikka, sukupuoli että ET-oppilaiden määrä vastaavat aineistossa hyvin leiriläisten joukkoa¹¹. Kyselyssä ei myöskään ole yksinomaan positiivista palautetta ja positiivisia huomioita, joten ei ole syytä olettaa, että vastaajiksi olisivat valikoituneet leirin positiivisesti kokeneet. Yhdistyksen omiin palautekyselyihin peilaten asia voi olla jopa toisinpäin.” Vaikka vastaajat suhtautuvat aina kyselyyn vaihtelevalla vakavuudella (Hirsjärvi ym. 2009) ja joukossa oli yksittäisiä ”humoristisempia” vastauksia, vastausten yleissävy oli pohdiskeleva ja perusteltu.

Taulukko 1. Aineisto.

	Keräämisajankohta	Lukumäärä	Tutkimukseen osallistuneet leirit
Kirjalliset materiaalit	Ennen leirejä	x	x
Kirjoitukset 1	Leirien aluksi	60	5
Videopäiväkirjat	Leirien aikana	35	2
Kirjoitukset 2	Leirien päättyessä	60	5
Verkkokysely	Puoli vuotta leirikesän jälkeen	159	kaikki

Analyysi: leirin yhteydessä kerätty aineisto

Käymme seuraavaksi läpi aineistojen analyysin tuloksia. Analyysi on kaksivaiheinen: ensin esittelemme analyysin tuloksia osa-aineisto kerrallaan, erityisesti tuloksia kategorisoimalla. Tämän jälkeen vedämme tuloksia yhteen vertaillen osa-aineistoja keskenään.

Videopäiväkirjat keskittyivät yllättävänkin vahvasti leirin välittömiin tapahtumiin ja puitteisiin. Niissä puhutaan leiripaikasta, leikeistä ja leirin rutiineista. Vaikuttaakin siltä, että varsinaisten leiriteemojen pohdiskelu ja jäsentäminen oli työlästä leiriläisille *leirin aikana*. Vain muutamissa videoissa kuvattiin päivän aikana heränneitä ajatuksia: näissä viittauksissa sisältöihin todettiin, että jokin teema oli saanut ajattelemaan asioita uudesta kulmasta. Videoissa sivuttiin myös leirin sosiaalista dynamiikkaa. Osa kertoi olevansa varsin ujoja luonteeltaan ja puhumisen ryhmässä olevan vaikeaa. Tähän kuitenkin leirin leikit ja ryhmäytyminen olivat tuoneet helpotusta.

Leirin aluksi -kirjoituksissa korostuivat motiivit leirille osallistumiseen. Näistä motiiveista erottui aineistossa kolme selvää kategoriaa: sosiaaliset motiivit, maailmankuvalliset motiivit ja Prometheus-leiri rippileirin vaihtoehtona. Kaikki muut kirjoitelmissa tulevat maininnat olivat yksittäisiä. Ympäristön paineeseen tai vanhempien tahtoon viittaaminen oli merkilepantavan vähäistä ikäryhmän huomioiden. *Sosiaaliset* motiivit ilmaistaan kirjoitelmissa usein sellaisilla ilmaisuilla kuin ”haluan tutustua uusiin ihmisiin”. Usein mainitaan myös ”samanhenkiset ihmiset” tai ”vapaamieliset ihmiset”. *Maailmankuvalliset* motiivit puetaan kirjoitelmissa sellaiseen muotoon kuten ”oppia katsomaan maailmaa eri kantilta”, ”keskustelua politiikasta, rasismista jne” tai ”viisautta, mitä kirjoista ei voi lukea”. *Rippi-leirin vaihtoehto* -kategoriassa taas korostuvat sekä käytännöllisempi ”halusin vastaavan-

laiselle” kuin periaatteellisempi rippileirin / uskonnon / kirkon kritiikki. Yleisesti kirjoituksista erottuu jonkinlainen Prometheus-leirien ”standarditarina”: leirin odotetaan sen imagon perusteella olevan sosiaalista ja syvälistä. Vastauksissa näkyy myös jonkinlainen identiteettitietoisuus: viiteryhmän etsintä ja muiden oletettu ”samanhenkisyys”.

Leirin lopussa kerättyissä kirjoituksissa avautuvat ensinnäkin leirillä välittömästi vaikuttavimmiksi koetut teemat. Selvästi yleisimpiä mainintoja ovat kategoriat ”eriarvoisuus”, ”maailmankuvat” ja ”ympäristö”. Näiden teemojen näin selvä esillä olo on varsin yllättävääkin. Muut teemat, kuten addiktiot, mielenterveys, kuolema tai ”rakkausjutut”, saavat vain yksittäisiä mainintoja.

Eriarvoisuuden kategorian yleisiä asiasanoja ja muotoiluja ovat esimerkiksi stereotypiat, syrjintä, etuoikeudet, epäreiluus ja epätasa-arvo. Kirjoituksissa todetaan tärkeiksi leirillä esiin nousseiksi kysymyksiksi muun muassa, miten auttaa erilaisia ihmisiä, maahanmuuttajien asema, yhdenvertaisuus ja tieto vähemmistöistä. Ympäröivä maailma näkyy vastauksissa: esimerkiksi pakolaisuus mainitaan hyvin usein. Yleisesti teksteissä korostuu voimakas yhdenvertaisuuden eetos. Leirin katsotaan tyypillisesti vahvistaneen näitä mielipiteitä pikemmin kuin muuttaneen aiempia mielipiteitä. Kiinnostavasti puheena ovat ongelmat, auttamisen tavat ja periaatteet, mutta empatiapuhe (toisen asemaan asettuminen) puuttuu. Tämä on sikäläkin mielenkiintoista, että empatiapuhe korostuu hyvin vahvasti muissa yhteyksissä: eriarvoisuus vaikuttaa näin pikemmin tiedon kuin moraalien kategorialta. Toistuva kertomus on nimenomaan se, että on saatu tietoa vähemmistöistä ja opittu, miten eriarvoisuuteen voi vaikuttaa.

Samoin *ympäristö* näkyy kirjoitelmissa varsin selvästi nimenomaan tiedollisena teemana. Teema jäsenyy vastauksissa jonkinlaisena maailmankuvallisena peruselementti-

nä, joka leiriltä on tarttunut. *Maailmankuvat* taas mainitaan paitsi usein, myös jäsentymätömämpinä. Ne tuntuvat kiteyttävän ”syvällisyyden” vastapainona leirin sosiaaliselle komponentille. Voikin kysyä, ovatko maailmankuvat aina edes oikea nimi tälle teemalle vai onko se leirillä omaksuttu kattokäsite kuvaamaan syvälliseksi koettua yleisesti.

Vastauksissa pyydettiin myös reflektoidaan suhdetta aikuisuuteen ja leirin vaikutusta omaan aikuistumiseen. Näitä pohdintoja on vastauksissa paljon, ja voikin sanoa leirillä olleen näiltä osin merkittävä vaikutus. Vastauksista jäsentyy mielenkiintoinen ja kattavakin ajatus aikuisuuden merkityksestä, joka voidaan kategorisoida esimerkiksi seuraavasti. Ensinnäkin, *autonomia* tietyn yhteiskuntasuhteen mielessä. Tähän liittyvät kommentit ovat usein muotoa ”saan olla just sellainen kuin oon”. Toiseksi *itseluottamus*, joka ilmaistaan sellaisilla käsitteillä kuin rohkeus, itsensä hyväksyntä, rehellisyys, omien ajatustensa arvostaminen, tai havainnoilla siitä, että ”mun kykyihin uskotaan” tai ”tunnen itseni fiksummaksi”.

Kolmantena kategoriana voidaan mainita *maailmankuvallinen moniulotteisuus*: kirjoituksissa todettiin, että maailmankuva on avartunut, ajatukset ovat laajempia ja harkitumpia tai että muiden mielipiteiden kuuntelu on avartanut ajatusmaailmaa. Neljänneksi *epävarmuuden sietäminen*, joka osittain liittyy autonomiaan ja itseluottamukseen: kirjoituksissa toistuu usein ajatus aikuisuudesta jonkinlaisena legitiiminä tai hallittuna epävarmuutena. Nämä näkyvät sen tyyppisinä muotoiluina kuten ”ei haittaa, vaikka ei ole kiirettä aikuistua”, ”ei tarte olla varma vaikkapa seksuaalisuudestaan tai työurastaan” tai ”overt ovat auki, ei kiire mihinkään”. Viimeistä kategoriaa voi pohtia suorastaan ajankuvana ja aikuisuuteen liitettyjen roolien murrosten kautta. Mielenkiintoista kyllä, aikuisuutta ei reflektoida niinkään ihmissuhteiden (pari-

suhde, perhe) tai sosiaalisten kykyjen kautta (kuunteleminen, vuorovaikutus). Aikuisuuteen ei myöskään kytketä mitään kehitystehtävyyppistä elämänkaariajattelua vaan pikemmin juuri psykologisia valmiuksia.

Analyysi: leirin jälkeen kerätty aineisto

Loppusyksyllä kerättyssä *kyselyaineistossa* maininnat vaikuttavimmista teemoista poikkesivat leirin lopussa kerätystä kirjoitusaineistosta. Eniten mainintoja saivat *seksi, seksuaalisuus ja sukupuoli. Suvaitsevaisuus ja eriarvoisuus* näkyivät teemana selvästi tässäkin aineistossa (pakolaisuus, suvaitsevaisuus, eriarvoisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus). Kolmas paljon mainintoja saanut teema oli *päihteet* (huumeet ja alkoholi). Muut teemat saivat vain yksittäisiä mainintoja (kuolema ja itsemurha, arvot, maailmankatsomukset). Lisäksi itsetunnon ja minäkäsityksen kehittyminen näkyy vahvasti näissäkin vastauksissa, vaikka eivät kuulukaan leirin varsinaisiin teemoihin.

Vastauksissa myös avattiin sitä, miten vastaajat kokivat muuttuneensa leirin myötä. Tässä näkyy ennen kaikkea suvaitsevaisuuden lisääntyminen, mihin usein yhdistetään empatia ja tietty positiivinen uteliaisuus: vastauksissa kirjoitettiin muun muassa, että vastaaja on oppinut huomioimaan toiset tai osaa olla avoin ja avoimempi erilaisia asioita kohtaan. Lisäksi usein mainitaan asioiden näkeminen erilaisista näkökulmista ja monipuolisemmalla tavalla tai oppiminen ”ajattelemaan laajemmin”. Usein mainittiin myös kuuntelemisen kehittyminen ja keskustelutaidot. Empatia ja suvaitsevaisuus sekä tiedollinen uteliaisuus sekoittuvat teksteissä mielenkiintoisella tavalla. Mielenkiintoinen piirre näissä vastauksissa onkin, ettei niissä ole juuri lainkaan viittauksia järkiperaisyyteen ja loogisesti parempaan argumentaatioon, vaan

keskustelu- ja ajattelutaitojen kehittyminen nähtiin nimenomaan erilaisten mielipiteiden kunnioittamisena ja avoimuutena. Tätä voi pitää yllättävänä paitsi leirien filosofis-humanistista taustaa vasten myös (ja ennen kaikkea) siksi, että muun muassa mediakriittisyyden ja valeutisten voisi kuvitella olevan nuortenkin kokemusmaailmassa keskustelua herättäviä asioita.

Ihmisenä kasvuun ja aikuisuuteen liittyvät vastaukset olivat varsin samanlaisia kuin leirin lopussa annetut, joskin jonkin verran punnitumpia. Vastauksissa toistuu sama aikuisuusikäsite kuin leirin lopussa kerätyissä kirjoituksissa: nuori/aikuinen -kategorioiden rikkominen tai aikuisuuden ”epätäydellisyys”. Yli puolet vastaajista vastasi jollakin tavalla myönteisesti kysymykseen siitä, muuttiko leiri käsityksiä omasta aikuisuudesta tai aikuisuudesta ylipäänsä, minkä lisäksi ”ei, mutta...” -tyyppiset vastaukset olivat yleisiä. Tämän tyyppiset vastaukset jatkuivat usein esimerkiksi ”tunsin kasvaneeni leirin aikana ja tunsin olevani eri ihminen leirin jälkeen” tai ”tuli vain kypsmpi olo kuin aikoihin”. Viittaukset kiireettömyyteen suhteessa omaan elämään olivat yleisiä: on aikaa ajatella omaa tulevaisuuttaan.

Kyselyssä pyydettiin myös arvioimaan, onko vastaaja oppinut jotain leirillä. Yleisesti ottaen vastaajat arvioivat, että ”leirillä oppii enemmän kuin koulussa”. Useimmat siis kokivat oppineensa leirillä, vaikka siellä ei olekaan mitään varsinaisia tiedollisia oppisisältöjä. Monet korostavat oppimisen tavan eroa (miten opitaan: leikkimällä, ajattelemalla itse, puhumalla, rennommin, vapaammin jne.), jolloin lausumaton tai lausuttu ajatus on, että leirillä joka tapauksessa opitaan. Tosin yleinen vastaustyyppi on myös oppimista vähättelevä ”jutellaan vaan asioista”.

Aineistojen synteisiä

Aineistosta nouseva yleinen johtopäätös on, että leiri vaikuttaa osallistujiin merkittävästi erityisesti itsetunnon ja sosiaalisten taitojen vahvistumisena. Samalla leirin teemoista alkaa jonkinlainen ajatusprosessi, joka vahvistaa ajatuksia ja mielipiteitä käsitellyistä asioista, joskaan ei näy suoraan perinteisellä tavalla ymmärrettynä tietona. Leirin katsotaan vahvistavan, ei niinkään muuttavan mielipiteitä, ja mahdollistavan joidenkin teemojen syvällisempi ajattelu, joka ottaa huomioon erilaisten mielipiteiden mahdollisuuden.

Kiinnostavimmat havainnot aineistosta seuraavat aineistojen vertailevasta lukemisesta. Miten nämä eri menetelmillä ja ennen kaikkea eri ajankohdissa kerätyt aineistot poikkeavat toisistaan? Ennen kaikkea on havaittavissa selvä reflektion syveneminen, kun etäisyys leiristä kasvaa. Puoli vuotta leirin jälkeen vastaukset olivat selvästi punnitumpia, siinä missä leirin aikana -materiaali keskittyi konkreettisemmin leiriolosuhteisiin. Vastausten huomattava syveneminen viittaa siihen, että leirin vaikutukset ovat hyvin pitkäkestoisia (”siemen, ”kipinä”), ja ajallinen etäisyys antaa myös mahdollisuuden pohtia teemoja syvemmin. Ymmärrys käsitellyistä asioista näyttäisikin alkavan jäsentyä vasta intensiivisen leiriviikon jälkeen. Leirin aikana käsiteltyjen asioiden jäsentäminen vaatii myös distanssia ja voi olettaa, että leirin käyneet työستävät kukin tahoillaan sisältöä vielä pitkään leirin jälkeen.

Kiinnostava kysymys on leirin ja prosessin suhde: on myös tavallista, että leiriläiset mahdollisuuksien niin salliessa kokoontuvat leirin jälkeen useinkin yhteen, jatkavat teemojen pohdintaa ja ovat tekemisissä toistensa kanssa. Leiriporukan tapaaminen leirin jälkeen voi olla merkittävä osa leirin maailmankuvallista vaikutusta.

Vaikka Prometheus-leirit korostavatkin yksilöllisyyttä, aineistossa näkyy ennen kaik-

kea kasvu: useimmat kuvaavat nimenomaan pikemmin muuttuneensa kuin ”saaneen olla oma itsensä”. Itsetuntopuheen kohdalla kiinnostavaa on myös se, ettei se juuri näy leirin alussa tehdyissä kirjoituksissa. Pikemmin leirin alussa korostuu identiteettiä kantavan viiteryhmän etsintä – tarve löytää samanhenkisiä ihmisiä. Tämä väistyy leirin loppuun tultaessa, jolloin leirin vaikutuksena korostetaan itsetunnon kehittymistä ja itsensä hyväksymistä. Leiri on selvästi tarjonnut etsityn viiteryhmän sekä maailmankuvallisten aineiden kokoamisen tilan ja ympäristön (vrt. Helve 2001, 142–144), minkä myötä sosiaalisten identiteettien pohdinta on muuttunut henkilökohtaiseksi vahvistumiseksi. Vahvistava yhteisö on näin tukenut yksilöllistä itsetuntoa. Todennäköistä toki on myös se, että näillä vahvistavilla yhteisöillä on voimakas vaikutus maailmankuvaan, joko tietoisesti tai tiedostamatta. Vaikuttavuudessa korostuu sosiaalisten taitojen ja itseluottamuksen taso, mutta ehkä yllättävänkkin vähän suorat käyttäytymisen muutokset. Ihmisenä kasvaminen näyttäytyy ennen kaikkea itseluottamuksen kasvun kautta, samoin kuin aikuisuus näyttäytyy jonkinlaisena ”legitiiminä epävarmuutena”. Kiinnostava lisähavainto on se, että itsetunnon kehittymisen rinnalla vastauksissa mainitaan toistuvasti leirin tärkeimpänä vaikutuksena avoimuuden kehittyminen. Itsetunto ei siis

nuorten kokemuksessa viittaa lukittuun tai sulkeutuneeseen vahvuuteen.

Nämä havainnot ovat varsin hyvin linjassa leirejä käsittelevän aiemman tutkimuksen (opinnäytetöiden) kanssa, joissa on havaittu leirin vaikutuksista maailmankuvan laajeneminen ja aikuistuminen erityisesti tunteiden vahvistumisen mielessä (itseluottamus, itsensä hyväksyminen ja hyväksynnän saaminen) (Poikselkä 2006, 51–54) sekä voimaantumisen vahvistavan vertaisryhmän löytämisen mielessä (Tuppurainen 2008).

On myös merkillepantavaa, että leirin lopussa kerättyjen kirjoitusten ja puoli vuotta myöhemmin kerätyn kyselyaineiston välillä ajatus vaikuttavimmista teemoista muuttuu. Puoli vuotta leirin jälkeen erityisesti seksuaalisuus näkyy usein mainittuna teemana, kun taas leirin lopussa tehdyissä kirjoituksissa se ei näy juurikaan. Samoin päihdeteema näkyy selvästi enemmän myöhemmissä vastauksissa. Seksuaalisuusteeman korostuminen on mielenkiintoista, ja syitä voidaan spekuloida. Voi olla, että aihe on sikäli henkilökohtainen, että täyden vastaamisrauhan tarjoavassa verkkokyselyssä se on helpompi mainita. Toinen – ja kiinnostavampi – vaihtoehto on, että leirillä omaksutaan tietty leirin tarjottu kertomus, jossa korostuvat maailmankuvalliset asiat, kun taas myöhemmin vastatessa tähän kertomukseen on tehty irtiottoa. Toisaalta

Taulukko 2. Muutokset.

	Leirin aluksi/ kuluessa	Leirin lopuksi	Leirin jälkeen
Käsittelyn tapa	Leirin välittömät tapahtumat	Teemojen reflektio	Syväisempi teemojen reflektio
Sosiaalinen kokemus	Vertaisryhmän etsintä	Kokemus kasvusta ja itsetunnon kehittymisestä	Kokemus kasvusta ja itsetunnon kehittymisestä
Keskeiset teemat	x	Maailmankuvat, eriarvoisuus, ympäristö	Seksuaalisuus, eriarvoisuus, päihheet
Kokemus oppimisesta	x	Tiedot	Sosiaaliset taidot

leiripedagogiikan elämismaailmalähtöisyys tuntuisi puhuvan tätä tulkintaa vastaan.

Myös suhde tietoon muuttuu myöhemmissä vastauksissa. Siinä missä heti leirin lopuksi leirin anti näyttäytyy uuden asiatiendon omaksumisen kautta, myöhemmin leirin vaikutusta jäsennetään toisella tavalla. Vaikka monet sanovat oppineensa paljon, opituista asioista ei listata juuri yhtään *tietoja* vaan erilaisia taitoja (sosiaalisia taitoja, suvaitsevaisuutta, läheisyyttä, kuuntelemaan, yhdessäoloa, toisten ymmärtämistä, muiden arvostamista, hyväksymistä, jne). Harvatkin viittaukset tietoihin ovat hyvin yleisellä tasolla (”sellaista filosofista settiä”). Yleisesti voidaan todeta, että leirin jälkeen korostuu tiedon lisääntyminen, erityisesti eriarvoisuudesta ja ympäristöstä, ja myöhemmissä jäsenyksissä tieto katoaa näkyvistä ja opitun kuvaus keskittyy sosiaalisiin taitoihin ja asenteisiin. Joka tapauksessa leiriläiset kokevat oppineensa leireillä. Aiemmin mainitun nuoruuteen kuuluvan ristivedon sosiaalistumisen ja uusille ideoille avoimuuden välillä (Häkkinen & Salasuo 2017, 178) voidaan tiettyssä mielessä katsoa ”ratkeavan”, jos sosiaalistuminen korostaa juuri avoimuutta ideoille.

Lopuksi

Yllä olevat havainnot ovat osittain leiritoinnin ”näkymätöntä tietoa” vahvistavia, osittain sitä täydentäviä ja osittain myös yllättäviä. Subjektiivisten tulkintojen joukossa korostuvat leirin yleinen voimakas vaikutus ja itsetunnon kasvu sekä suvaitsevaisuuden eetoksen vahvistuminen leirin myötä. Tältä osin tutkimuksen tuloksissa ei ollut mitään erityisen yllättävää. Maailmankuvien kehitykseen liittyvät havainnot ovat kuitenkin kiinnostavia. Vaikuttaa siltä, että leirin aikana tapahtui tiettyä kulttuuriin sosiaalistumista siinä mielessä, että vertaisryhmän etsintä näyt-

ti toteutuneen ja sen tilalle tuli jonkinlainen minuuden vahvistuminen. Lisäksi on merkillepantavaa, että maailmankuvien muutos näytti tapahtuvan pikemmin ajatusmallien syvenemisen kuin muuttumisen mielessä.

Näitä kuitenkin täydensivät havainnot leirin vaikutuksen syvenemisestä ja jatkumisesta ajan kuluessa. Prometheus-leirin sisältö vaikuttaa olevan leiriläisille vaikea käsiteltävä leiriviikon aikana ja se vaatii palautumisen ”initiaatoriitistä yhteisöön”. Toiseksi leirin aikana vaikuttavimman tuntuiset päiväteemat eivät välttämättä ole samoja kuin teemat, jotka tuntuvat vaikuttavimmalta leiriä myöhemmin arvioidessa ja muistellessa. Leiriläiset vaikuttavat ottavan leirillä vastaan tietyn kokonaisuuden, josta he vasta myöhemmässä vaiheessa ammentavat maailmankuvaansa elementtejä. Lisäksi heti leirin loputtua leirin maailmankuvallinen vaikutus jäsennetään helpommin selvän *tiedollisena* oppimisena, siinä missä puolen vuoden pohdinnan jälkeen korostuvat *sosiaaliset taidot*.

Tässä tutkimuksessa nojattiin ennen kaikkea kokemusten ja niiden merkityksen tutkimiseen. Tässä tutkimusotteessa on puolensa ja puolensa. Sen voi katsoa yhtäältä merkitsevän tutkimuskohteisiin luottamista, toisaalta tutkija on vahvasti myös kohteidensa tulkintojen varassa ja armoilla. Tässä tutkimusotteen katsottiin ennen kaikkea mahdollistavan nuorten kuulemisen. Varsin erilainen näkökulma Prometheus-leireihin varmasti syntyisi esimerkiksi tässä tutkimuksessa hylättyä etnografista otetta hyödyntämällä. Toisaalta myös kokemukseen nojaava tutkimus voisi avata leiritoiminnan vaikutusta laajemminkin: esimerkiksi pitkittäistutkimus, jossa seurataan leirin käyneitä nuoria, jotka ryhtyvät apuohjaajiksi tai yhdistyksen aktiiveiksi, olisi kiinnostava.

Viitteet

- 1 Jo ennen Prometheus-leirejä vapaa-ajattelijat järjestivät ”varjorippikouluja” (Hartikainen 1984).
- 2 Alueelliset erot ovat varsin suuria. Esimerkiksi eteläpohjalaisista yläkoululaisista ainoastaan 8,5%:lla oli asiaa selvittäneen opinnäytetyön mukaan jotain tietoa leireistä (Helminen & Tilli 2016). Pääkaupunkiseudulla lukema olisi luultavasti ollut hyvin toisensuuntainen jo siksi, että ET-oppilaat ovat painottuneita Helsingin seudulle. Vuonna 2016 ET-oppilaiden osuus yläkoululaisista oli valtakunnallisesti 5,0% ja Helsingissä 15,6% (Opetushallitus 2019).
- 3 Suomessa toteutuva rippikoulujen tavoitavuus on poikkeuksellista Euroopan kehityksessä: vuonna 2016 rippikoululaisia oli yli 50 000 (Juusela 2017).
- 4 Leirin keskustelunvetoharjoituksia opinnäytetyössään tutkinut Aino Kaisalmi toteaa, että suurimman osan ajasta keskustelunvetäjä esittää keskustelua eteenpäin vievät kysymykset - toisaalta keskustelijan tekemää avautusta ei pidetä poikkeuksellisena, eikä kilpailua vetäjän roolista synny. (Kaisalmi 2012, 65-66).
- 5 Viimeaikaisessa tutkimuksessa esimerkiksi Anna Juntunen on kuvannut samassa hengessä ”spiritualiteetiksi” ihmisen sisäisiä ajatusprosesseja, arvoja ja uskomuksia, jotka rakentavat kuvan itsestä, toisista ja maailmasta (Juntunen 2018). Pitäydymme tässä tutkimuksessa kuitenkin selvyden vuoksi maailmankuvan käsitteessä.
- 6 Simo Tuppuraisen haastattelemat Prometheus-leirien vetäjät pitivät leirien pedagogisia menetelmiä tärkeinä, mutta toisaalta mitään yksittäistä menetelmää ei pidetty välttämättömänä leirin onnistumisen kannalta. (Tuppurainen 2008)
- 7 Aihealueet ovat uskonnottomat rituaalit, käsitteet ja maailmankatsomukset, moraalit, uskonnonvapaus, sekä perusoikeudet ja kansalaisoikeudet.
- 8 Yhdistys nojaa vahvasti vapaaehtoistoimintaan, ja monet ottavat roolin yhdistyksessä vapaaehtoisena koulutuksen, tiedotuksen tai muiden toimintojen parissa. Toki suurin osa leiriläisistä ainoastaan käy oman leirinsä.
- 9 Tästä jätettiin kuitenkin pois kansainvälinen leiri kielisistä sekä seniorileiri, jolla leiriläiset ovat muutaman vuoden vanhempia.
- 10 Verkkokyselymetodologiasta yleisesti ks Fox, Murray & Warm 2003.
- 11 Maantieteellisesti noin puolet vastaajista oli pääkaupunkiseudulta, noin neljäsosa muista suuremmista kaupungeista ja neljäsosa pienistä

kaupungeista tai maaseudulta. Naisia vastaajista on noin 60%, miehiä vajaa kolmasosa ja osa ei halua määritellä. ET-oppilaita on kaksi kolmasosaa vastaajista.

Lähteet

- Anttila, Anu-Hanna (2010) Ohipuhuminen sukupolvien välisenä kysymyksenä. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna, Kuurisaari, Kristiina & Puhakka Tiina (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus? Nuorten elinolut-vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisosaian neuvottelukunta, 6–12.
- Dahler-Larsen, Peter (2005) *Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Menetelmä-käsikirja*. Helsinki: Stakes.
- Day, Melissa & Thatcher, Joanne (2009) “I’m really embarrassed that you’re going to read this...”: Reflections on using diaries in qualitative research. *Qualitative research in psychology* 6 (4), 249–259.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fox, Jezz, Murray, Craig & Warm, Anna (2003) Conducting research using web-based questionnaires: practical, methodological and ethical considerations. *International journal of social research methodology* 6 (2), 167–180.
- Guest, Greg; MacQueen, Kathleen & Namey, Emily (2012) *Applied thematic analysis*. London: Sage.
- Harris, Marvin (1982) *Kulttuurien synty*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hartikainen, Erkki (1984) Suomen ensimmäinen varjorippikoulu Forssassa. *Vapaa-ajattelija* 5, 108–109.
- Helminen, Elias & Tilli, Timo (2016) *En vielä oikein tiedä, mitä se meinaa. Tutkimus eteläpohjalaisten yläkoululaisten Protu-tietoudesta*. Opinnäytetyö, Mikkelin ammattikorkeakoulu.
- Helve, Helena (2001) Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat. Teoksessa Helve, Helena (toim.) *Arvot, maailmankuvat, sukupuoli*. Helsinki: Helsinki University Press, s. 140–172.
- Helve, Helena (2015) A longitudinal perspective on worldviews, values and identities. *Journal of Religious Education* 63 (2–3), 95–115.
- Helve, Helena (2005) Borders and possibilities in youth research – a longitudinal study of the world views of young people. Teoksessa Helve, Helena (toim.) *Mixed methods in youth research*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hyers, Lauri (2018) *Diary methods*. Oxford: Oxford

- University press.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2017) Aika näyttää. Nuoret, hyvän elämän määrittelyt ja sukupolvien katkeilevat ketjut. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 56 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 189, 177–192.
- Innanen, Tapani & Niemelä, Kati (2009) *Rippikoulun todellisuus*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Juntunen, Anna (2018) ”Pitää saada itkee ilosta ja surustakin”: nuoret ja hyvän elämän rakennusaineet. *Nuorisotutkimus* 36 (2), 35–54.
- Juusela, Pauli (2017) Rippikoulun kävijämäärä kasvoi – ero muihin Pohjoismaihin on huikea. *Kirkko ja Kaupunki* 6.4.2017. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/rippikoulun-kavijamaara-kasvoi-ero-muihin-pohjoismaihin-on-huikea>. (Viitattu 10.10.2018.)
- Kaisalmi, Aino (2012) *Kysyminen ja vastaaminen Prometheus-leirin ohjaajakoulutuksen keskustelunvetoharjoituksissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Koivisto, Elina; Mattila, Pekka; Hietanen, Joel; Sihvonen, Antti & Vassinen, Antti (2012) *Personal media day. State of Art -kartoitus*. Helsinki: NIBS.
- Kokkonen, Jarmo (2016) *Sukupuoli ja yhteisöllisyys rippikoulun rituaaleissa*. Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja.
- Korkiamäki, Riikka & Ellonen, Noora (2010) Ikätoverisuhteet sosiaalisina resursseina yläkouluikässä. *Nuorisotutkimus* 28 (3), 18–35.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino
- Lagström, Hanna; Pösö, Tarja; Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 101.
- Lewis, Ioan M. (1987) *Social Anthropology in Perspective. The Relevance of Social Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Miettinen, Jani & Vehkalahti, Kimmo (2013) Verkkokyselytutkimusten otosten valinta. Teoksessa Laaksonen, Salla-Maaria, Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.) *Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino. 84–104
- Niemelä, Kati (2002) Rippikoulu ja Prometheus-leiri aikuistumisriiteinä. Teoksessa Tapio Kuore, Mika Vuori, Mika Gissler & Sakari Karvonen (toim.) *Viatomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen – siirtymävaiheen tarkastelua*. Helsinki: Sosiaali-
- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Nurmenniemi, Jenni (2010) *Raportti lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka-verkkokyselystä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 33. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/etiikkaraportti.pdf>. (Viitattu 10.10.2018.)
- Opetushallitus (2019) 7–9. *luokilla katsomusaineita opiskelleet*. Vipunen – Opetushallituksen tilastopalvelu. <https://vipunen.fi/fi-fi/perus/Sivut/Kieli-ja-muut-ainevalinnat.aspx>. (Viitattu 26.2.2019.)
- Poikselkä, Kati (2006) *Protu oli kuin viikon kestänyt humala – sen jälkeinen ikäväkrapula tuskin ikinä loppuu. Prometheus-leirin merkitys aikuistuvalla nuorelle*. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Rautio, Päivi (1997) *Prometheus-leirit. Katsomuksiin sitoutumatonta aikuistumiskoulutusta Suomessa: uskontotieteellinen näkökulma*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Rinne, E. & Kallio, K. (2017) Nuorten tilallisten mielikuvien lähteillä. *Alue ja ympäristö* 46 (1), 17–31.
- Rusama, Jaakko (2002) Perusopetuksen katsomusaineet ja tapakasvatus. *Oppimistulosten arviointi 5/2002*. Helsinki: Opetushallitus.
- Räsänen, Olli & Sarpila, Outi (2015) Internet-lomake vai ei? Verkkokysely postikyselyitä täydentävänä menetelmänä. Teoksessa Laaksonen, Salla-Maaria, Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (toim.) *Otteita verkosta: verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Vastapaino: Tampere.
- Silvasti, Tiina (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristöntutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.
- Simukka, Salla (2006) *Kipinä*. Helsinki: WSOY.
- Tani, Sirpa (2010) Hengailun maantiede ja nuorisotutkimuksen eettiset ongelmat. *Kasvatus & aika* 4 (3), 51–71.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2011. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuppurainen, Simo (2008) *Tiedostava ja kriittinen yksilö yhteiskunnassa. Prometheus-leirin tuki ry:n leiritoiminnan tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- van der Kooij, Jacomijn, de Ruyter, Doret J. & Miedema, Siebren (2013) ”Worldview”: the Meaning of the Concept and the Impact on Religious Education. *Religious Education* 108 (2), 210–228.
- Zundel, M., MacIntosh, R., & Mackay, D. (2016) *The utility of video diaries for organizational research. Organizational Research Methods*. doi:10.1177/1094428116665463.